

A szociális kérdés
az
Újszövetségben.

ÍRTA
Dr. KISS JENŐ.

A szociális kérdés az Újszövetségben.

Korunk két átfogó problémája, eltekintve most a nemzetiségi kérdés egyre égetőbb voltától, a vallási, közelebbről felekezeti és a szociális kérdés. Az előbbit addig amíg megmarad az egyes felekezetek keretei között és az öntudatos vallási, vallásfelekezeti élet kimélyülését célozza, csak a legnagyobb örömmel üdvözölhetjük és láthatjuk ennek egyre erősödő fejlődését, a hullámgyűrűket, amelyek egyre szélesebb, eddig csendes rétegeket hoznak mozgásba, és amely irányzat a felekezetek nemes vetélkedését a romolhatatlan koszorúért való pályafutást jelenti. Istennek hála sok jele van annak ev. egyházunkban is, hogy a küzdő téren kellően felvértezve bátran és bizalommal tör előre. Az Ágostai Hitvallás jubileumi éve, amely kisebb-nagyobb közösségekben megmozgatja az embereket, lelkészi, tanítói értekezletek, gyülekezetek és iskolák egyaránt foglalkoznak vele, hozta össze ezen tiszteletre méltó közösséget is, hogy az atyák által gyűjtött fáklya fényénél beletekintsenek hitünk egyik alapvető okmányába és azt a Szentírás örök igazságával összevetve erősödjenek az egy szükséges dologban. Ezen korunkat mozgó nagy szellemi problémának azon másik irányban való kiformalódását, ill. elfajulását, amely a felekezeti egyenetlenkedés, vetélkedés, viszálykodás, sőt harc irányába vezet, csak sajnálattal állapíthatjuk meg a magunk részéről is, de ezzel szemben az apostol szavával élünk «ha pedig valakinek tetszik versengeni, nekünk ilyen szokásunk nincsen, sem az Isten gyülekezeteink» I. Kor. 11.¹⁶

Korunk másik egyetemes problémája az, amelyet szociális kérdés címen ismerünk. Kötetekre, sőt könyvtárakra rúg ennek a kérdésnek elmélete és közléről sincsen

lezárva a rá vonatkozó szellemi harc, hiszen a kérdés mindig az újság erejével hat nemzedékről nemzedékre, annál fogva, mert benne minden kor és minden kor minden individuuma a maga problémáját láthatja és próbálja megoldani akkor, amikor vele foglalkozik.

Ezért kell vele foglalkoznunk, ezért kell megoldására törekednünk. Mert ha a szociális kérdéssel egyháznak, a keresztyénség nem foglalkozik, úgy nemcsak annál fogva veszíti el vezető szerepét az emberiség szellemi életének és történetének irányításánál, mert egy korszak főproblémájába nem kapcsolódott kellőképpen bele, hanem azért is, mert saját legbensőbb lényegével jut ellenkezésbe, hiszen a Szentírás adta utasításokat hagyja figyelmen kívül korunk e nagy problémájának megoldásánál.

A problémával foglalkozva és azt gyökerére visszavezetve természetszerűleg nem azon részleteiben is helytelen beállításban kívánjuk felfogni, mint a mai szociáldemokrácia. A szociális kérdés egyetemes és nem egy néposztály anyagi boldogulásának kérdése. Téves az a doktrinár felfogás, amely elméletben a termelési és anyagi eszközök megfelelő elosztását, ill. köztulajdonbavételét igéri, a valóságban pedig szociális forradalomra vezet, aminthogy a gyakorlatban ez az elméletileg is téves ideológia az általunk is átélt, de főként az oroszországi szociálkommunizmusban, e száz százalékos megvalósulásban, mint legrettenetesebb tyrannizmus nyilvánul meg oly apokaliptikus méretekben és kegyetlenséggel, hogy eliszonyodunk tőle és benne a cárizmus elnyomásának megsokszorozott visszahatását láthatjuk. Soha az egyenlőség jelszavával oly durván nem éltek vissza, mint éppen a szociálkommunizmusban, ad oculos mundi demonstrálva azt, hogy a jelszavak mögött a hatalom elnyerése és vérözön árán való megtartása a fő céljuk. E szociálkommunizmusnak a vallással és a vallás etnikai kultúrájával szemben való alapvető ellentététől eltekintve már annál fogva sem láthatjuk benne a szociális kérdésnek megoldását, mert végeredményben az adott, sok tekintetben bizonyára hibás helyzet egyszerű meg- sőt felfordításával a korábbi ellentéteket még élesebben és kegyetlenebbül állítják szemünk elé és a piramisokat építő rabszolga Ádám sóhaja itt ép úgy hallatszik, mint az igazságtalan kapitalizmus körén belül: milliók egyért.

Az Újszövetségben egészen más viszonyok között és beállításban találkozunk e kérdéssel és megoldásra segítő utalásainak évszázadok sőt évezredek által figyelembe nem vétele eredményezett vér- és könnyözönt az emberiség történetében.

Az Újszövetség a szociális kérdést nem egy vagy egyes társadalmi osztályoknak könnyebb megélhetése után való törekvésként állítja oda, nem is a meglévő társadalmi berendezések megváltoztatásaként akár csak abban a formában is, hogy akik eddig alul voltak, azok kerüljenek felül és viszont, hanem úgy, hogy a kérdést leemeli a napi problémák alacsony fokáról és a magasba tartva nem a földi boldogulás, hanem az örökkévalóság szempontjából igyekszik rá feleletet adni.

Természetszerűleg merül fel a kérdés, hogy problémánk szempontjából az Újszövetséget egységnek tekinthetjük-e annak ellenére, hogy egyes színvak kutatói az egymástól független részekből álló könyv egységét minden irányban megtagadják. Az egyes könyvek íróinak egyéniségét teljes tiszteletben tartva az emberiség egyetemes problémái szempontjából zárt egységnek kell tekintenünk az Újszövetséget annál fogva, mert az üdvösség örökkévaló kérdését tárgyalva vet világosságot ezzel a földi életre is. Mint egységes iratnak felfogását vizsgáljuk tehát a szociális kérdés szempontjából is, ha mindjárt a részletekben természetszerű fejlődést és differenciát találhatunk, míg Jézus evangéliuma a galileai primitív faluk lakóitól Pál igehirdetése révén a kisázsiai nagy kereskedő városokba, a szabad zsidó földművesektől a nagy városok rabszolgáihoz és nap-számos proletárjaihoz került. Más lehet a részletek tekintetében a helyzet Jézus igehirdetésében, a Pál apostol által talált viszonyok között a Cselekedetek könyvében és Jakab levelében, amelyek a részletkérdésnél más és más részlet-eredményt tüntethetnek fel, mindez azonban az alapkérdés egységes megítélése tekintetében semmit sem változtat, a kellő távlatból a részletdifferenciák szinte teljességgel eltörpülnek.

A szociális kérdés különböző problémái nem szerepelnek mind az Újszövetségben. Viszont egyes újszövetségi szociális problémák aktualitásukat veszítették. Nem hallunk pl. az Újszövetségben a modern szociális problémák számos

részletkérdéséről, mint a tömegnyomor, gyáripari proletáriátusság, munkanélküliség — a templomépítés befejezésekor hallunk csak arról, hogy mintegy 20.000 ember vált munkanélkülivé, akiknek foglalkoztatásáról utcakövezések, földmunkák, etc. formájában kellett gondoskodni — népbetegségek, nőkérdés, lánykereskedelem, egyke, lakásnyomor stb., viszont találkozunk a rabszolgakérdéssel, amely legalább európai viszonylatban napjainkban már nem fordul elő, bármennyire akarják is a harmadik internacionálé hívei a magánvagyon alapján álló polgári társadalmat úgy odaállítani, mint amely a munkásból rabszolgákat, ágyú-, ill. gyártöltelék szolgáltató proleszeket, proletárokat nevel. És viszont megvan a szegény- és árvaügy, diakonia és a belmisszió számos ága, afmit a szociális kérdés mai tárgyalásánál nem igen találunk. Közös problémák az egyes, a család, a férfi és nő, úr és szolga, munka és pihenés, munka és tőke, értékelése, az állítólagos jeruzsálemi kommunizmus és az államhoz való viszony. Mindezen kérdésekre azonban az Újszövetség nem mint független kérdésekre felel, hanem az eget és földet átfogó egyetemes megítélése alapján enged e problémák megoldására nézve is jogos következtetéseket tenni. Mi sem áll távolabb az evangéliumtól, mint holmi társadalmi revolúció, osztályharc; igazi lényegének megértésétől szinte csillagászati távolságban vannak azok, akik benne szociális forradalmat, kommunista berendezést keresnek, mint Kautski, Bebet és társai. Ha természetszerűleg találkozunk is benne a szociális kérdéssel, nem mint önálló problémával, hanem mint az egyetemes, egyetlen nagy kérdésnek, az emberiség üdvösségének szerves kiegészítő részével.

Az Újszövetség az emberiség egyetlen fő problémájával az üdvösséggel foglalkozva az örökkévalóság világa mellett tekint a földi viszonyokra is; de azért, hogy a magasba emeli az emberi, mint az örök¹ élet várományosát, nem teszi jelentéktelenné a földi életnek körülményeit, hanem ezekre sub specie aeternitatis ad helyes feleletet. Nem tűnnek el előtte a földi lét ellenmondásai és teljesen téves felfogás az, hogy megoldásukra nem törekszik; de a földi élet problémáit nem elszigeteltségükben vizsgálja, hanem összefüggésben az üdvösség kérdésével. Hogyan jut az ember üdvösségre, ez a fő kérdés; és az erre adott felelet egyúttal

az ember földi életének problémáira, így szociális viszonyaira nézve is felelet.

A fő kérdésre Jézus így felel: Keressétek először Isten országát és annak igazságát és minden egyebek megadatnak néktek.) És ha hangsúlyozza is, hogy az én országom nem e világból való és nyomában a hívek is tudják, hogy nincs ilt minékünk marandó városunk, hanem a jövődőt keressük, viszont az Újszövetség, amint erre épen evang. egyházunk és ennek alapvető irata az Ágostai Hitvallás mutat rá, nyomatékosan hangsúlyozza, hogy e rövid földi élet alatt dől el az örökkévalóság kérdése és ezért a rövid földi élet problémái jelentőségükben épen az örökkévalóság szempontjából óriásivá nőnek, amelyeknek megoldására épen ezer! az Újszövetség világos feleleteket ad. Mivel a földi élet rövid ideje alatt dől el az, hogy az örök üdvösség vagy az örök kárhozat lesz-e osztályrészünk, mivel evang. egyházunk sem a predesztináció, sem a purgatórium tanítása révén nem könnyít a földi élet jelentőségén, ennél fogva nőnek bele ennek magukban véve kicsi és első sorban nem is vallási vonatkozású problémái is az örökkévalóságba és ezért kell ezeknek is megfelelő jelentőséget tulajdonítani és tulajdonít is nekik egyházunk az írás alapján még a legkisebb vonatkozásban is.

A szociális kérdés mai tárgyalásánál ezen átfogó problémákat pártpolitikai szempontból vagy épen osztálygyűlölet és osztályharc szempontjából felfogó körök nemcsak a problémák téves beállítása folytán követnek el alapvető hibát, hanem az embert taszítják le arról a magas piedesztálról, ahová őt Isten állította az által, hogy saját képére és hasonlatosságára teremtve a föld urává tette. Keveset és méltatlanul gondolkodnak az ember felől, amikor csak a 70 vagy 80 évből álló földi életnek problémáit látják és megfélemedkeznek arról, hogy az örök életnek várományosa. Ezen magasabb szempont nélkül Jézus tanítása szociális vonatkozásban az ellenmondások és érthetlenségek sorává lenne, aminek állítják is túlsó oldalról. Sőt tovább mehetünk: a hegyi beszéd etikája ezen határok figyelembe vétele nélkül tulajdonképen az öngyilkosok etikája lenne, amelyre az erősebb erőszakos diadala következne, Nietzsche Herrenmoral-ja, mely az embervilág szelekcióját a gyengék letiprásával akarja keresztül vinni; aki arcul üt

téged jobb felől, nyújtsd oda a másik orcádat is, aki a te alsó ruhádat akarja elvenni, add oda néki a felsőt is, aki téged egy mértföldre kényszerít, menj vele kettőre; szeres-sétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, akik titeket átkoznak, jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnék és imádkoztatok azokért, akik háborgatnak és kergetnek. Micsoda lehetetlen, érthetetlen, teljesíthetetlen követelések ezek, ellentétben állók az ember alapérzésével, ha a halál befejezése az emberi életnek. Vagy tovább menve: ha a te jobb szemed megbotránkoztat téged, vágd ki azt és vedd el magadtól; ha a te jobb kezéd megbotránkoztat téged, vágd le azt és vedd el magadtól, vagy: társadalmi viszonylatban: kiki maradjon ott, ahol van, még a rabszolga is. A szökött rabszolgát Onezimust, Pál apostol vissza küldi gazdájához. A családi életben: ha valaki nem gyűlöli atyját és anyját és nem követ engem, nem méltó hozzám. A gazdagokkal szemben az osztályharc legélesebb megnyilatkozásait is felülmúló kitételeket hallunk Lukácsnál és Jakabnál: Jaj néktek gazdagok! Könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, mint a gazdagnak Isten országába.

Mindezen antinómiák, ellenmondások azonban simán megoldódnak és mélységes értelmük világossággá válik, ha az egész kérdést a mulandóság fokáról az örökkévalóság magaslatára emeljük és a földi életet az örökkévalóság előiskolájának tekintjük.

Keressétek először Isten országát és annak igazságát és minden egyebek megadatnak néktek. Ez a földi élet megértésére és átélésére nézve a jézusi vezérelv, amelynek önmagunkra való alkalmazását találjuk meg az apostolnál: Megtanultam, hogy azokban amelyekben vagyok, megelégedett legyek. Tudok megaláztatni, tudok bővölködni is; mindennel és mindenekben ismerős vagyok; a jóllakással is, az éhezéssel is, a bővölködéssel is, a szűkölködéssel is, mindenre van erőm a Krisztusban, aki engem megerősít.

Ott a vezérelv, itt annak alkalmazása a gyakorlatban és az egyénre vonatkozólag megoldása a földi élet ellenmondásainak. Ez azonban már pleroforiája, teljességre jutása az evangélium elveinek a földi élet különböző viszonyainak felfogására nézve, amelyet a részletekben kell a következőkben megvizsgálnunk szem előtt tartva azt, hogy az evangélium a belső szerves átalakítás munkaeszközével

és nem az erőszak fegyverével dolgozik, amint ezt a mustármagról s a kovászról szóló példázatok mutatják. Nem nyúl hozzá erőszakkal a meglévő és kifogásolt emberi berendezésekhez, de megrajzolja és megvalósítja az ideált s nyugodtan várja míg az élet az ideált utóléri, míg az ideál az életet átalakítja. Órája az örökkévalóság szerint jár, ezért nyugtalan idegességre és elhamarkodottságra nincs szükség. Ezért nem lehet korunk meglévő nagy ellentéteit rovásául felhozni s ezért kell még a jövőre nézve is hosszú századokon át átalakító hatásának érvényesülésére várni.

Igyekezünk az alábbiakban ezen újszövetségi ideált egyes vonatkozásaiban magunk elé állítani.

Bár hangsúlyozza az emberi egyenlőséget, amire nézve nemesebb kifejezést, mint az Isten képére teremtettség nem lehet találni, és a tanítvány a Mester alapján mondja, nincs különbség sem zsidó sem görög, sem férfi sem nő, sem úr sem szolga'között, mert mindnyájan egyik a Krisztusban: mindez Istenhez való viszonyban áll. Földi hivatás szempontjából meg van a tagoltság. Nem akar uniformizálni, kinek-kinek megvan a differenciálódott társadalomban mástól különböző egyéni, munka és feladatköre. Nem falanszterbe zárja az embereket megfosztva őket individuális egyéniségüktől és személyiségüktől; amint a vallási alapprobléma, az üdvösség problémája az egyéné, úgy a földi viszonylatban is az egyén, az individuum jön előtérbe mint személyes, Isten képére teremtetett lény. Az egyenlőséget a nagy tagoltságban az által tartja fenn, hogy a nap-számos vagy rabszolga hűséges munkája végeztével ép úgy elnyeri az Úr dicséretét mint az, aki magasabb állásban végezi becsülettel munkáját. Akinek több adatott, attól több kívánatik. A két tálentommal, hűséggel sáfárkodó ép úgy hallja urának biztatását, jól vagyon jó és hű szolgám... menj be a te Uradnak örömébe, mint aki őt talentumot kapott.

Az egyénnél tehát a hivatásbeli hűséget állítja oda követendő mintaképül. Sáfárok vagyunk. A sáfárban pedig az kívánatik meg, hogy mindenben hűnek találtassék. Az Ágostai Hitvallásnak s ezzel ev. egyházunknak a Biblia lényegébe vágó felfogása, melyet legjobban igyekeznek megvalósítani az összes felekezetek között, hogy istentiszteletei, istenszolgálatot végez az a családanya gyermekei körében.

a munkás az eke szarvánál, vagy a gép karja mellett, a tanár a katedrán, az orvos a betegágyánál, a hivatalnok hivatalában. Légy hű mindhalálig és néked adom az élet koronáját. A jutalom egy, az örök üdvösség, gazdagnál és szegénynél, szabadnál és szolgánál, férfinél és nőnél.

Ebből következik, hogy a munkálkodás, a munka nem ránk rótt nehéz teher, hanem életfeladat, élethivatás, amely nélkül a cél nem valósítható meg. Már a teremtéskor kapja az ember az isteni megbízást: hajtások uralmatok alá a földet. A munkában látja és találja a keresztyén ember az evangéliom tanítása alapján azt a hűséges szövetségest, aki átsegíti sok nehézségen, s az örökkévalóság felé vezető utat egyengeti számára. Még a bűn következtében detronizált állapotban is a munka életének megszentelője, melyet Isten adományaként nyert útravalóul akkor, mikor Istentől elválik útja. Teljesen méltatlan tehát az a beállítás, a szociális mozgalmak terén, amely a munkát tehernek tekinti, azt lehetőleg megszorítani, attól szabadulni igj^ekszik. A munka az, amely az életnek tulajdonképeni értelmet, szépséget, a küzdelemnek és harcnak jelentést ad. A munka az Isten képére teremttség nemesi levele. «Munkálkodjatok amíg nappal vagyon, mert eljön az éjszaka, amikor senki sem munkálkodhatik.» «Az én Atyám mindezideig munkálkodik, én is munkálkodom.»

Ez vezet át a földi vagyonról való felfogásra, amelynek helytelen értékelése mérgezte meg a szociális kérdést és hozta létre a társadalombomlasztó szociál-kommunizmust.

A földi vagyonról való helyes állásfoglalásra az Újszövetség kettős oldalról is rámutat. Egyfelől úgy, hogy ezek a mulandó világ értékei közé tartoznak, melyeket rozsdá és a moly megemész, tolvajok és lopók kiásnak és ellopnak s így eltörpülnek a romolhatatlan kincsek mellett, melyek után az embernek törekednie kell. Te balga, halljuk az oktalan gazdagról szóló példázatban, ez éjjel megkívánják a te lelkedet s amiket gyűjtöttél kiéi lesznek.) Az Újszövetség legújabb eschatológiai felfogásának a földi vagyon értékelésére gyakorolt állásfoglalásáról itt külön nem szólunk. Más felől pedig úgy, hogy rámutat arra, hogy a földi értékek nem tulajdonaink; igazi tulajdonosuk Isten, aki azt számadás kötelezettsége mellett bizta ránk és hogy

e sáfarkodásról való beszámolás mennyire komoly, azt a tálentomát elásó szolgának a külső sötétségre való kivetése mutatja. A földi vagyon tehát egyik vonatkozásban sem lehet öncél, hanem csak eszköz az örökkévaló javak elérésére. Teljesen téves beállítás az, hogy az Újszövetség felfogása szerint a szegénység erény, a gazdagság bűn. Lázár nem szegénysége miatt kerül Ábrahám kebelébe és a gazdag nem vagyona miatt a gyeheennára, hanem erénye, ill. bűne miatt. A gazdagság ellen, ill. gazdagok ellen hangzó, első tekintetre félreérthető újszövetségi kijelentések egyfelől arra mutatnak rá, hogy a gazdagoknak tényleg nagyobb nehézséget kell legyőzni, hogy Isten országa prioritása sérelmet ne szenvedjen a földi vagyonnal szemben, másfelől megérthető a kor-történeti helyzetből, mely szerint az evangéliumot az első időben inkább a szegények fogadták el, rabszolgák és napszámosok, akikkel szemben a vagyonos osztály mint az evangélium ellensége tűnik fel. Ezért úgy Lukácsnál mint Jakabnál, hol a gazdagokra vonatkozó legélesebb kitételeket halljuk, azt kell szem előtt tartanunk, hogy itt az evangélium ellenségeiről, az evangélium üldözőiről van szó. A földi gazdagság magában véve relativ, Jézus az özvegyasszony két fillérért többre értékeli a gazdagok arany, ezüst adományánál. Mennyire idegen nyelveken való szólás ez akár a kapitalista, akár a proletár kommunista felfogáshoz viszonyítva! pAz emberi képességek különbözők. Isten ezeknek megfelelően «kata tén autén dünamin» bizta ránk a talentomokat. A mi kötelességünk, azoknak becsülettel való gyümölcsöztetése^

Méltó a munkás a maga jutalmára. E tételt nem a szocializmus formulázta, az Újszövetségben találjuk meg. Lehetőséget és módot adva ez által arra, hogy a végzett munka után a megélhetés feltételei az ember számára adva legyenek. És ha például a szőlőmunkások kifizetésénél a mindennapi eljárástól szokatlan magatartást találunk is, nem igazságtalanságról van szó; a kialakított bért, a megélhetéshez szükséges egy dénárt megkapták az egész nap, dolgozók és a megélhetéshez szükséges egy dénár a legkésőbb jövőknek is, kikenél a munkakészséget és munkakeresést hangsúlyoznunk kell, szüksége van. A munka nem tőkegyűjtésre való, hanem megélhetésre. Jézus evangéliuma értelmében munka után horribilis vagyonok felhal-

mozása elképzelhetetlen. De a becsületes munka biztosítja a megélhetést. Ezért óv a hegyi beszédben a felesleges aggodalmaskodástól a holnapra vonatkozólag, és a mezők liliomait, az ég madarait állítja oda azok elé, akik kishitűen töprengenek Isten kegyelméről megfeledkezve. Az uri imádságban is az egy napra és pedig következő napra való élelemért imádkozunk. A tőke egymagában véve indifferens. Lehet Isten országa szolgálatába állítani, mint azt Lévinél, Zakeusnál, a betániai asszonynál látjuk, de lehet akadály is az odajutásra nézve, mint a gazdag ifjú példája mutatja; ez esetben meg kell válni tőle: menj el, add el mindenedet és jer kövess engem. A fennebb jelzett antinómiák megoldásának is ez a titka. Amíg Isten országa ellen vannak földi érték, egyéni magaviselet, családi, rokoni kötelék, addig amazt kell feljebb becsülni; Istennek kell inkább engedni semmint embernek.

Ezt látjuk a családi életnél is. A legértékesebb földi kötelékeknel is erősebb Isten országa, ha amazok ettől elválasztani akarnak. «Aki inkább szereti atyját vagy anyját... hogynem engem, nem méltó hozzám.» A tanítványnál, akinél féltő volt, hogy a világ ragadja ismét magához, mondja a keménynek látszó igéket: «Hadd temessék el a halottak az ő halottaikat és te jer kövess engem.» De világos, hogy elvi szempontból a családi élet nincs ellentétben Isten országával, sőt az a legtermészetesebb és legvilágosabb szemléltetője Isten országának, ahol szintén az atya és fiú viszonyában állanak Isten és ember egymással szemben. Már abból, hogy az istenség legnagyobb kegyelmi adománya és csodája az emberrélevés felfogására a családi életből vett képpel találkozunk, Isten fiáról szólva a Megváltó személyében, kitűnik, hogy mennyire értékeli az evangélium az ember földi életében ezen természetszerűen adott közösségi kapcsolatot. Megkapok azok az intések, amelyekben az apostol Jézus nyomán, ki még a keresztfán is gondol anyjára, a családi közösség egyes tagjaihoz szól; anyák és fiúk, szülők és gyermekek, testvérek, házastársak egymás iránti kötelességeiről és nem jogairól, a szeretet által irányítva. A szociális probléma megoldása éppen azért várta magára, mert e legkisebb, de legszorosabb közösségnek, a családnak vallásethikai jelentőségét és életének a szeretet törvénye által való irányítását nem vették figyelembe. A

családi közösséget szétrobbantó szocial-kommunizmus végzetes tévedésének legszomorúbb és legrettenetesebb következményei itt láthatók. Oroszországban mint arról olvashatunk, az elmúlt években nem a farkasfalkák garázdálkodásától féltek az emberek, hanem az elhagyott és elvadult gyermekek seregbe verődött tömegétől, amely ellen mint pusztító veszedelem ellen kaptak kaszára kapára a fálvak lakói, ha a gyújtogató, gyilkoló, fosztogató horda közelükbe került. Milyen eredményekre vezetett e doktriner felfogás! Milyen rettenetesen kegyetlen cáfolatot szolgáltat saját felfogásának igazsága ellen.

Ezen megítélés alá esik az úr és szolga, a munkaadó és alkalmazott viszonya, valamint általában az emberek egymáshoz való viszonya. Az apóstól azon szavait alkalmazhatjuk itt, melyekkel a hitben gyengébbek iránti köteles elnézésről szól: «Megbotránkoztatod azt, akiért Krisztus meghalt.» Az, hogy Krisztus meghalt embertársainkért, szolgálóinkért, adja meg nekik azt az értéket, melyről sohasem volna szabad megfeledkezni, Krisztust a mi urunkat szomorítván meg akkor, ha megváltottaival szemben méltatlanul viseltetünk. De emellett még egy komoly intést is hallunk itt. A gonosz szolga, aki nem engedte el szolgatársának tartozását, joggal vonja magára urának haragját és kerül börtönbe, mert ura neki a száz kis pénz és tízezer tálentom arányában bocsátotta meg bűneit, ill. engedte el tartozását. Felebarátainkkal szemben már annál fogva is a szeretet parancsszava szerint kell eljárni, mert ez csak válasz Isten szeretetére, ki előbb szeretett minket, elküldve szent Fiát. Hogyne kellene hát egymást szeretnünk. «Aki gyűlöli felebarátját, akit lát, hogyan szerethetné Istent, akit nem lát.» Földi viszonylatban tehát ez a szeretet az a kulcs, amellyel az Újszövetség tanítása révén a szociális kérdés nehézségét megoldhatjuk. Világnak kuruzslói, társadalmi szerződéseket alkotó kutatói, elméleti tételeket vérözönön át is megvalósító rajongói ha az evangéliumból áradó szeretet csodás gyógyító balsamából csak egy keveset vennének át elméletükbe, — gyakorlatban másképen állna a szociális kérdés.

A nagyobb közösség az állam joggal támaszt a keretei között élő polgárokkal szemben különböző követel-

léseket. Ezeket be kell tartani. Semmi sem mutatja világosabban azt, hogy a keresztyénség nem forradalmi jelenség, mint az a körülmény, hogy még a pogány római állami felsőbbiségre vonatkozólag is úgy Jézusnak, mint nyomában a tanítványoknak parancsa az, hogy engedelmeskedni kell: «Adjátok meg a császárnak, ami a császáré», hangzik Jézus figyelmeztetése és Pál apostol is utal arra, hogy a felsőbbiség Istentől van, amely mint ilyen méltán hordja a kardot, a hatalom jelét a gonosz megítélésére. Az evangélium tanítása szerint bár a keresztyénség nincs egy meghatározott államformához sem kötve, mégis amelyben van, annak engedelmeskednie kell, amíg az Isten evangéliumával nem kerül szembe. Ez eredményezte azt, hogy bár a keresztyének voltak a római állam legmegbízhatóbb polgárai, a pogány római államrend megdőlése, mivel az evangéliummal került ellentétbe, nem külső erőszak, forradalmi megmozdulás, változás útján, hanem belső szükségképeniség folytán a keresztyénség uralomra jutása következtében állott be. A terjedő keresztyénség ép úgy szétvetette a pogány állam kereteit, mint ahogyan az élő fa gyökere a kősziklákat megrepesztí, mint ahogy a folyók sodra magával ragadja azt, ami útjába kerül.

Sokat vitatott kérdés az őskeresztyén egyház állítólagos kommunizmusa, melyre a Cselekedetek könyvének közlései alapján utalnak, azonban itt a galileai tanítványok vagyoneledásáról van szó, akik Jeruzsálembé kerülve galileai vagyონrészüket nem használhatták, azt eladták és azt a maguk szűk közösségének szükségleteire fordították. Az őskeresztyének felfogása szerint közeli paruzia gondolata tartotta őket vissza a külön vagyonszerzés törekvésétől, bár a lehetősége meg volt ennek, mint Ananiás és Zaphira példája is mutatja — megtarthattad volna a magadét. Amint láthatjuk azt abból is, hogy voltak jómódú gyülekezeti tagok, János Márkus anyjának házában gyülekeztek össze a hívek és szegények is voltak, akiknek segélyezésére Pál még a távoli kisázsiai gyülekezetek áldozatkészségét is felhasználja. A gazdasági kommunizmusnak eszerint minden speciális jellemvonása hiányzik náluk, szemben az esszenusok szektájával, kiknél Josephus bizonyosága szerint tényleg találunk vagyónközösségi be-

rendezést. A felebaráti szeretet megnyilvánulásáról van itten szó a hittestvérrel szemben és ha már a szomorú tapasztalatok miatt odiózus kommunizmus szavát meg akarjuk tartani, úgy a vallás szeretet-kommunizmusának lehet nevezni azt, amit az őskeresztyén jeruzsálemi gyülekezetben a fejlődés kezdetén megtalálunk. Amint a keretek bővülnek, amint a paruzia eljövetele kitolódik, amint a pogány világ bonyolult államviszonyaiba lép bele a keresztyénség, nyomtalanul tűnik el a primitív berendezkedések idején ideig óráig meglévő ez a közösség.

Még egy figyelemre méltó probléma van, amelyet az őskeresztyénség szociális felfogásának részletezésénél feltétlenül tárgyalnunk kell, ez a rabszolgakérdés. Amikor az evangélium tanításában az emberi szabadság gondolata, mint *conditio sine qua non* szerepel, első tekintetre nehéz megérteni, hogy a pogány világnak ezen szomorú kinövésével szemben miért nem hallunk elítélő nyilatkozatot, sőt hogy Pál apostol miért küldi vissza a szökött rabszolgát Onezimust gazdjához Philemonhoz. A nehézség azonban megszűnik, ha az erről a kérdéstről szóló rendkívül bájos levelet a legrövidebb, de a keresztyén felfogás megértése szempontjából mégis nélkülözhetetlen Philemonhoz irt levelet olvassuk, amely szerint az egykor haszontalan szolgát a fogoly Pál valahol Cezareában az evangéliumnak megnyeri és körülményei felől tájékozódva visszaküldi urához, de — és itt oldódik meg a probléma, immár nem mint szolgát, hanem szolgánál nagyobbat, mint szeretett atyafit az Ūrban, akit úgy fogadjon magához, mintha magát Pált fogadná. Itt az elvi megoldás. A rabszolgakérdés megszűnése, anélkül, hogy erőszakos társadalmi forradalom, Spartacus lázadás következett volna be. Onezimus menjen vissza további szolgaságába, Philemon azonban ne úgy tekintsen rá mint szolgára, hanem mint atyafira, Isten képére teremtett társára és szeretettel fogadja.

Ezzel e vázlatos áttekintésnek végére jutottunk. Összegezve a mondottakat: a földi élet előiskolája az örökkévalónak, jelentőséget innét nyer, ellentéteit az evangélium nem hallgatja el. Ahol az evangélium ereje lüktet, ott a szeretet mindent lebíró hatalma jut diadalra egyéni, családi, társadalmi, állami életbeni és amint annak ereje mind

nagyobb és nagyobb mértékben sugárzik ki, mint valami láthatatlan, de ellenállhatatlan erő hatása alatt málladoznak, töredeznek, omlanak össze a régi világ sáncai, bástyái és a kajné ktizis az új teremtés, az újszövetségi vallási alapfelfogás, a megújult társadalmi életre vonatkozólag is érvényesül.